

Molnár Attila Károly

A kultúrpolitika és a modus vivendi esélye

The Cultural Politics and the Chance of Modus Vivendi

Összefoglalás

Noha a Kulturkampf a mai amerikai kulturális-politikai vitákra vonatkozik, hosszú története a 20. század elején kezdődött. De ma jóval élénkebb, mivel a politika érdeklődése a szocializmus összeomlása után egyre inkább a kulturális élet felé fordult. A kultúra a korábbi évszázadokban is tele volt vitákkal, de mára a kultúra lett a baloldali politikai gondolkodás és cselekvés fő területe. Ennek során átértelmezték a kultúra fogalmát, és a mai baloldali nyelvhasználatban a személyközi viszonyokra, értékekre és a nyelvre, azaz a mikropolitika világára vonatkozik. Másrészt, a jóléti állam válsága következményeként a konzervatívok fellázdak a baloldali hegemonia ellen, és támogatásuk erősödött a szocializmus összeomlása után, amikor a baloldal egyre radikálisabb lett a „kultúra” területén, amivel bizonytalanságot és haragot váltott ki. A tanulmány arra a következtetésre jut, hogy ma a kultúrpolitika nem csupán a politika egy szelete, és a kulturális konfliktusok logikája miatt nem tűnik valószínűnek egy modus vivendi e konfliktusban.

Kulcsszavak: kultúrpolitika, jóléti állam, baloldaliság, liberalizmus

Summary

Although, the term *Kulturkampf* usually refers to the contemporary American cultural and political debates, it has a much longer history, going back to the beginning of the 20th century. Recently, however, it has become more vivid because of the cultural turn

---

DR. HABIL. MOLNÁR ATTILA KÁROLY CSc, intézetvezető, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Molnár Tamás Kutatóintézet, kiadóvezető, Századvég (molnar.attila.karoly@uni-nke.hu).

and the shift in the focus of political thinking after the collapse of socialism. Culture was full of debates throughout the previous centuries, but it has become the main field of leftist political thinking and action. In this context the term “culture” was reinterpreted, and in the leftist discourse it refers to interpersonal relations, values and languages, that is, terrains of micropolitics. On the other hand, as a result of the crisis of welfare statism, conservatives rebelled against the leftist hegemony of political thinking, and they have obtained extensive popular support after the collapse of socialism, while the left kept marching increasingly radically in the field of “culture”, causing widespread uncertainty and resentment. The paper concludes that ad 1/ today politics is cultural because of contemporary radicals, “cultural policy” is not part of politics, and ad 2/ due to the logic of cultural conflicts we does not seem to have any chance for a modus vivendi in this field.

Keywords: cultural policy, welfare statism, leftism, liberalism

---

A minap egy színház-, de inkább kormánykritikus olyasmit talált mondani a tévében, hogy a kormány támogassa a kulturális értékeket. De az igaziakat! Engedjük el a problémát, hogy egy liberális miért is vár el állami támogatást kulturális vagy művészeti értékek számára, és miért nem e téren az állam semlegességét. Aki támogatást igényel, nemcsak az állam támogatási kötelezettségét feltételezi, de azt is, hogy vannak kulturális értékek, és tudja is, melyek azok, kiket kell ezért támogatnia az egyébként semleges államnak. Pedig kevés bizonytalanabb van manapság, egy évszázadnyi relativizmus után és a multikulturális, posztmodern világában, mint a kulturális vagy művészeti érték. Ahogyan a 19–20. században a tulajdon fogalmát verte szét a baloldal, és kuszálta össze a tulajdonviszonyokat a 20. században, úgy a kultúra és a kulturális érték fogalmait is szétverte és tette teljesen bizonytalanná, amikor a tulajdon mellett a kultúrát is politikai fogalomná és a politikai harcok terévé tette (Zizek, 2008; Jordan-Weedon, 1995). Ebben nagy szerepe volt annak, hogy a kultúra jelentősége megnőtt, és a társadalmi-politikai kritikái düh jelentős részét magára vonta.

A 19. századi marxisták nem foglalkoztak a kultúrával, mert az a felépítmény része, és a burzsoá kultúra és erkölcs úgyis elhal magától, vagy átalakul a forradalom és magántulajdon felszámolása után. A gondolkodás tartalmának fontosságát, elsősorban a hamis tudat problémáját 1919 elvetélt kommunista puccsai után kezdték hangsúlyozni a marxisták (Lukács, 1971). E szerint a burzsoá kultúra, gondolkodás elfogadása miatt nem álltak a kommunista forradalom mellé a munkások.

1945 után a nyugati baloldal elfogadta, hogy a politikai forradalom eszméje irreleváns, és forradalom helyett a hegemoniáért – főleg a kulturális hegemoniáért – vívott harcot hangsúlyozták Gramsci nyomán (Andrews et al., 1999). Ha tehát sikerül a kulturális hegemoniát megszerezniük, akkor forradalom nélkül is elérhetik, hogy az állam és intézményei, a bírák és hivatalnokok a baloldal elvárásai szerint működjenek. A kulturális hegemonia vértelen hatalomátvételt eredményezne (Laclau–Mouffe, 1985).

Idővel kiderült, hogy a jóléti állam, a baloldal kormányzása is csak korlátozottan tudja kielégíteni a baloldal reményeit. A tulajdon és jövedelem újraelosztásával megszüntethetetlennek bizonyult az egyenlőtlenség a jóléti állam minden erőfeszítés ellenére, és az egyenlőtlenségek új forrását kereső egalitarizmus a „kulturában” találta meg azt (lásd Bourdieu életművét) (Lane, 2006; Yair, 2009, Coulangeon–Duval, 2015). Ezért is lett az egalitarizmus új célpontja a „kultúra”, a „kultúra” átalakítása, később inkább lerombolása.

A baloldal intézményes menetelése 1945 után Közép-Európában a szovjet megszállással kezdődött, Nyugaton pedig a német, olasz és francia náci/lanítással, amelynek eredménye a kulturális intézmények balos megszállása lett. Ezekben a nyugat-európai országokban azzal a feltétellel engedték vissza a jobboldalt a politikai versenybe, hogy a kultúrát, oktatást és médiát átengedik a baloldalnak. Hiszen az európai béke kimondott-kimondatlan feltételének 1945 után a nemzetek és nemzetállamok gyengítését tekintették. (1920 után még a nemzetek koncertjétől remélték a békés aranykort, amire hivatkozva az uralkodó dinasztiákat és arisztokráciájukat üzték el a hatalomból.)

A kultúrpolitikai döntéseket – tömeges elbocsátások, illetve baloldaliak helyzetbe hozatala a kulturális életben – erősítette a kulturális élet gazdasági sajátossága. A kulturális termelők, az egyetemi, szellemi élet igyekezett elszakadni a piactól, és ez sikerült is, másrészt ez az a tevékenység, ahol a teljesítmény a legnehezebben mérhető. A személyes teljesítmény és jövedelem a szocializmusban válik el leginkább egymástól, és azért is fordult az egyetemi világ balra, ezért hajlamos a jövedelmet a teljesítménytől, érdemtől elválasztó gondolkodást támogatni.

Az intézményes menetelést a 68-asok győzelme fejezte be (Kimball, 1998). Azóta a baloldal egyszerre gondolja magát kulturális arisztokráciának és a megörökölt keresztény és/vagy burzsoá kultúra engesztelhetetlen rombolójának. Létezése óta mindig is erkölcsi kiválóságnak és ítélnak gondolta magát, de kulturális arisztokráciaként mindazon kultúra egyedüli megtestesítőjének tekinti magát, ami egykor a királyi és arisztokratikus udvarokban és az egyházi intézményekben létrejött és fennmaradt.

Azzal párhuzamosan, ahogyan a baloldal megszállta a hivatalos kultúra intézményeit, és uralkodóvá vált, zajlott a kulturális fordulat, a „kultúra” felértékelése az emberi viszonyok megértése terén a „társadalom” helyett (Nash, 2001; Chaney, 1994). A „társadalmiság”, azaz a szocializmus összedőlése után a „szociális” témák eltűntek vagy háttérbe szorultak a közéletben, a „kulturális” témáknak adva helyet. 1989–1990, a szocializmus összeomlása után a szocialista egalitárius (tervezésen és nagymértékű újraelosztáson alapuló) eszmény nagyrészt elillant: a szocializmus nem tudta az ígért és mindenki által igényelt gazdasági növekedést és növekvő jólétet elhozni, másrészt a jóléti állam csak egy pontig tudta a gazdasági egyenlőtlenségeket csökkenteni. A gazdaság terén győzött a piaci retorika, és a baloldal vagy a piacgazdaság mellé állt a „harmadikutasság” neve alatt (Blair), vagy egyszerűen csak elengedte a magántulajdon bírálatát és az osztályharcot a témái közül. A társadalmat azóta a „kulturális” egyenlőtlenségek, megkülönböztetések és elnyomások megszüntetése nevében akarja átalakítani vagy csak dekonstruálni.

Blair harmadikutasságának prófétája, Anthony Giddens szerint a baloldal és a liberalizmus a szocializmus bukása után olvadt össze, de ez korábban, a 68-as kulturális forradalom következtében zajlott le a nem szocialista országokban. A baloldal és a liberalizmus összeolvadásának eredménye a kulturális marxizmus vagy a posztmodern/posztstrukturalista baloldal. Részből az említett összeolvadás miatt zavar van a két címke használata körül. Baloldaliak tüntetnek liberális jelszavak alatt, és liberálisok harcolnak baloldali célokért: mindegyik egalitárius, hagyomány- és tekintélyellenes, és az emancipációt elsősorban a kultúrharc révén szeretné elérni. '68 kulturális forradalma következtében az egykori liberálisok azon része, akik nem radikalizálódtak, nem akartak kulturális forradalmat, neokonzervatív lett. A liberálisok másik része a kulturális forradalmat a liberalizmus továbbvitelének, kiteljesítésének tartotta, és csatlakozott hozzá. A liberalizmus 1945 után egyre inkább nem a meglévő sokféleséget akarta elfogadtatni, hanem át akarta alakítani az embereket, valamilyen haladár eszmény szerinti gondolkodást és életformát elterjeszteni, és cseppet sem védte a létező, de valamiért elítélt életmódok szabadságát (Gottfried, 1999; Brink, 2000; Beiner, 1992; Deneen, 2018; Stears, 2007). A liberalizmus pedig lemondott a létező sokféleség védelméről, és egy kívánatos életforma és gondolkodás elterjesztését tette céljává, korábban egy liberális (kantianus) erkölcsi, mostanában inkább a szentimentális (rousseau-i) utópiát. A baloldal is megváltozott. Ma már kevésbé akar a zsebekbe nyúlni, és bár a kapitalizmust rühelli, és nincs világos gazdasági alternatívája, de a kantianus liberálisoktól átvette a moralizálást. A célja a morál átalakítása, új ember alkotása lett a lejárátódott „szocialista/kommunista” jelző nélkül. Az összeolvadást segítette, hogy mind a szocialista baloldal, mind a liberálisok átalakítani akarnak. Bármennyire is jóléti és liberális demokráciának tartják a létező államot, bármennyire is az ő alkotásuk, mégis elutasítják azt: a két irányzat összeolvadását segítette, hogy egyaránt elvetik, megvetik a közös alkotásukat, és a megváltoztatását ígérik (Hoy, 2004; Vinthagen–Johansson, 2013). A balos és a liberális emancipáció szétválaszthatatlanná vált az emancipatorikusnak nevezett, egyre totálisabb társadalom- és emberátalakító és -ellenőrző törekvéseiben.

A baloldal és a liberálisok összeolvadása nem történhetett volna meg, ha a baloldal nem engedte volna el egyre inkább a szocialista programot, azaz a magántulajdon felszámolására vagy korlátozására, az állam gazdasági beavatkozására és a szabadverseny korlátozására, gazdasági egyenlősítésre irányuló törekvéseit. Ezeket végleg 1990 után adta fel, és ezért terjedt el a vélemény, miszerint a jobboldal nyerte meg a politikai csatát. Pedig nem. A politikai csata a szocialista program feladásával a gazdaság helyett a kultúrára került át.

Ma számtalan balos és liberális irányzat van, szaporodnak, mint a gomba eső után: van posztmarxizmus és posztmodern marxizmus, posztmodern antimarxizmus és antiposztmodern marxizmus, és így tovább. A közös ellenség tartja össze őket, az ancien regime, ami ma az egyes emberek lelkében, gondolkodásában lévő sok kicsi Bastille – a per definitionem elnyomó „struktúrák” –, amik ellen ma éppen a genderizmus zászlaja alatt indulnak harcra, mint egykor a kizsákmányolás és az osztályharc zászlói alatt tették (Foucault, 2008; Katz, 2000; Howarth, 2013). (A baloldal és a liberálisok

összeolvadását sajátos helyi fejlemények is növelték: így az amerikai Demokrata Párt hagyományos liberális elnevezése és baloldali radikálissá válása, vagy az, hogy Magyarországon az újbalsólyos-neomarxista csoport 1988-ban a pártpolitikába lépve magát liberálisnak nevezte abban a korban, amikor a szocialista kísérlet összeomlott, és ezért komoly politika hátrányt jelentett volna bármiféle baloldalra utaló címke használata.)

A modernitás annak ígérete, hogy a tudáson alapuló emberi cselekvés révén a környezet változtatásával mindenki vagy a többség megszabadulhat a *conditio humanából* eredő frusztrációktól, rossz érzésektől, amelyek elviselésére és kompenzálására a hagyományos kultúrák számtalan technikát, intézményt alakítottak ki. Ezeket a haladók módszeresen rombolták az emancipatórikus tevékenységeik során, mivel nem a *conditio humanából* eredő frusztrációkkal való megbirkózás segítőinek, hanem a szabadság korlátozóinak, igazságtalanoknak, elnyomóknak, azaz az egyéni frusztrációk forrásainak látták azokat (Sloterdijk, 2015). Így a modern ember egyre inkább magára maradt a rossz érzéseivel, és a modernnek újabb és újabb megoldási ígéretei újra és újra el tudták csábítani. A mai uralkodó csábítás szerint, ha a szubjektum akadályba ütközik, az egy elnyomó „struktúra”. Személyes függések híján a rossz érzéseket, frusztrációkat okozó, egyre obskúrusabb elnyomások után kutat, korábban a „kizsákmányolás”, később a „rendszer”, majd a „struktúra”. Az elnyomás csak az éles szemű és fékezhetetlen agyvelejű szakértők által látható, és leleplezett forrásainak megnevezése ma különösen virágzik: represszív diskurzus, elnyomó/uralmi mátrix, interszekcionalitás és hasonló kifejezések mutatják, hogy a baloldal mennyire szeretné megtalálni a rossz közérzete magyarázatát, amely magyarázat képes átvenni a „királyok, hercegek, grófok, naplopók és burzsoák” egykori bűnbak szerepét. Ezt a magyarázatot ma jellegzetesen a „kultúrában” keresik.

A modern története a modernitás kritikáinak története: a modernnek elégedetlenség az életükkel, minden újabb és újabb változtatás, amely ígéretük szerint megoldást jelentene, és ezért tömegeket tudott mozgósítani maga mellett, újabb és újabb rossz érzést kelt bennük. A modernnek egyes nemzedékei a korábbi haladár projektek okozta kellemetlenségekre, rossz érzésekre ígérnek megoldást. A modern folyamatosan rosszul érzi magát a világban, amit büszkén kritikai szellemnek nevez, és csak e tapasztalat megfogalmazása, a szótára és a javasolt megoldások változnak. Ami van, az értéktelen, még ha a modernnek is hozták létre. A létező világ igazságtalan, megérdemli a lerombolást. Emiatt a modern a világa változtatását tekintve evidensnek, és a hatalmat is a változtatásra hivatkozva igényli magának. Ugyanakkor, a hatalom semmi mást nem jelent számára, mint a környezet uralását, aminek folyománya a változtatás. Ha nem változtathatja a környezetét, nem is érzi a hatalmát.

Aki pedig ellenzi az átalakítást, az átalakítók uralmát, az erkölcstelen – korábban népnöyöző burzsoá vagy kulák, ma inkább náci-fasiszta-rasszista-ciszhetero – elnyomó, akit szabad és kell elnyomni az emberiség felszabadítása, az igazságosság érdekében. Aki nem akar teljesen átalakulni az elnyomottak nyilvánított szubjektivitások vagy képviselőik kívánságainak megfelelően, annak a szubjektivitását el lehet és kell nyomni, de legalább marginalizálni lehet és kell. Közkeletű haladár megfogalmazásban: „Nincs tolerancia a tolerancia ellenségeinek.” Ma a feltételezett és a „tudományok”

nevezett tevékenység által feltárt „strukturális” elnyomással igazolják valós egyének és csoportok elnyomását.

A világ igazságtalan és értelmetlen, de a hibái nem az emberi természetből erednek, nem is a *conditio humanából*, hanem a hatalomból. A hatalom igazságtalan, és léte onnan ismerhető fel, hogy valaki beleütközik, frusztrált lesz. Azt sosem tudjuk meg, hogy a jó emberek miért hoznak létre őket megrontó hatalmat, magántulajdont vagy „strukturákat”. De a megoldás az, hogy hatalmat kell adni az igazságos bölcseknek, akik a világot igazságosabbá teszik, és hatalommentessé. A millenarista eszmény nevében a hatalmat és a tekintélyt egyaránt denunciózzák, és minden intézményt, amely valamelyest is ilyesmit tartalmaz. Ennek a felszabadításnak a legutolsó változata a „struktúra”- és megkülönböztetésmentes világ eszménye, mert a megkülönböztetések – nemek, országok közti határok és hasonlók – mindig kizárnak valakit valahonnan, ezért hatalmat (aszimmetriát) tartalmaznak, és a hatalom tartja fenn őket. Az elnyomás külső és belső, így a felszabadítás is az kell hogy legyen, ezért a kulturális forradalom mai változata a „strukturák” lebontása nemcsak a közéletben, de az egyén gondolkodásában is. Erre utal ma a „kulturális” jelző.

A világot sokféleképpen lehet észlelni, de miért jobb az egyik észlelet a másikkal? A kulturális forradalom központi tanítása szerint csak a hatalom dönti el, melyik észlelés az elismert, és az emberek frusztrációi, rossz érzései nem a *conditio humanából* erednek megszüntethetetlenül, hanem a hatalom által megalkotott és fenntartott világeszlelésekből. A „minden csak konstrukció, tehát a hatalom önkény eredménye, és megváltoztatható” dogmából eredő erkölcsi és politikai bizonytalanságban az áldozat tesz rendet: csak az áldozat valóságészlelése érvényes. Az episztemológiai vitát az dönti el, ki tudja magát áldozatnak vagy az áldozatok képviselőinek elismertetni. Ugyanis az emancipátorok szerint a hatalom torzít, csak az elnyomottak oldalán beszélő (az igazi tudomány Marx szerint) nem konstruál, csak az ő tudása reprezentálja a valóságot, és nem konstrukció. Az is lehet, hogy az elnyomottak, áldozatok tudása is konstrukció, de ez a tudás torzításmentes. Az elnyomott, az áldozat az igazságosság ismerője, ezért kell rá figyelni, a tudása torzítatlan valóságábrázolás, és normatív autoritása van. A tudását az igazolja elégségesen, hogy el van választva a hatalomtól (de nem a hatalomvágytól), ami ma már nem elsősorban politikai vagy gazdasági hatalmat jelent. Az emancipátorok mindegyik változatára jellemző az inkohérens intellektuális imperializmus: azok az elvek, szempontok, amelyekkel a vitapartnereik tudását igyekeznek érvényteleníteni, per definitionem nem érvénytelenítik az emancipátorok tudását, azokkal szemben nem alkalmazhatóak. Így minden megkülönböztetés, „struktúra”, kultúra és „diskurzus” hatalommal átitatott, kivéve az emancipátorok által használt. Ezért nem minden megkülönböztetést akarnak dekonstruálni. Ahogy Platon szerint a filozofálás nemesíti az embert és a tudása tartalmát, a 19–20. század nagy részében a tudományban bíztak így, a kulturális marxisták, posztstrukturalisták szerint pedig a dekonstrukció nemesít.

Ennek az erkölcsi-politikai episztemológiának a folyamánya az áldozatolimpia lett: a kultúrharc egyik fontos eleme az elismert áldozattá válás, azaz az áldozati lét elismertetése. A „ki az áldozat, és ki nem az” játszámája a mai demokráciák megszokott

politikai-erkölcsi üzemének része: Ki követelhet ezek alapján különleges figyelmet, elbánást, és kivel szemben szabad bármit megtenni, mert elnyomó? A cél aszimmetrikus helyzet megteremtése, aminek egyik fontos eleme annak elérése, hogy a másik fogadja el az emancipátor aktivista valóságmeghatározását. Azzal vádolják a fehér hetero férfi kultúrát, hogy valóságot alkotott, és mindenki mást az ő valósága elfogadásába kényszerített bele. A kulturális felszabadítás harcosa egy új valóságértelmezést akar a környezetére kényszeríteni intézményes változtatások nélkül. A valóságmeghatározások egyszerre leíróak és normatívák, jogok, kötelességek, elvárások, felelőségek kapcsolódnak a jelentésekhez.

Az áldozat nevében követeli magának a valóságmeghatározást a baloldal, ez a kultúrharc tétje: kinek a valóságmeghatározása lehet hegemon a közéletben, és alakíthatja át a közhatalom révén a magánéleteket is (vö. Egyenlő Bánásmód Hatóság). Az alábbiakban a radikális demokrácia kapcsán látható lesz majd, hogy a kulturális hegemonia megszerzése esetén miért fogadja el a liberális demokrácia intézményeit, törvényeit a baloldal, és miért ragaszkodik hozzá.

A haladárok retorikájuk ellenére nem konszenzusos valóságmeghatározásra töreksenek – a közös jelentésközlést, konszenzust csak az általuk elutasított, elnyomónak nevezett kultúrákon kérik számon –, hanem az ellenfél jelentései, „struktúrái”, a kis Bastille-ok lerombolására és az állítólagos áldozatok jelentései, konstrukciói másokra kényszerítésére: „én nem respektállak téged, te respektálj engem”.

Milyen világ jön el, ha az egyetemi laboratóriumból kiszabadult posztstrukturalista mentalitás hatalom közelébe jut? Nem javasolnak egy új társadalmi rendet, legfeljebb saját maguk kulturális hegemoniáját. A hatalom- vagy uralommentes világról vannak elképzeléseink, de a dekonstruált, tudásmentes világ milyen lenne? Mint Ádám és Éva paradicsomi állapota? El lehet képzelni, hogy mindenféle „struktúra” (megkülönböztetés) megszűnik, és az általános meghatározatlanságban él majd boldogan az emberiség? Az utalások egy boldog karnevál vagy fesztivál felé mutatnak, amit sosem követ másnaposság.

A hatvanas-hetvenes évekbeli Új Baloldal és a posztstrukturalizmus egyaránt a személytelen hatalom, a „rendszer” vagy a „struktúra” ellen lázad, ami a régi baloldal eszménye volt 1945 előtt (a személytelen hatalom eszményét Engels, Lenin a dolgok adminisztrációjának nevezte). A kulturális marxizmus célja a mindenféle „struktúra” (megkülönböztetések és elnyomás) nélküli élet, ahogyan 1990 előtt az osztály nélküli társadalom volt, csak a magántulajdon szerepét átvette a kultúra, a bajok forrásának az előbbi helyett az utóbbit tekintik. Rousseau *Második értekezése* helyett az *Első értekezése* szellemét követve, egy kulturálatlan világra vágynak.

A kulturális marxizmus a pluralitást és ellenállást, dekonstrukciót hangsúlyozza. De lehetséges-e struktúranélküliség a nyelvben, az emberi (politikai, társas és gazdasági) viszonyokban és személyiségben? A dekonstrukció, az ellenállás „üres” utópia, a mozgósító cél a létező tagadása. Intézmény, „struktúra” nélküli világban nincs kötelesség, nincs lojalitás, nincsenek korlátok, és nincs is szükség vezetésre (döntéshozásra). És bár vannak következmények, de nincsen felelősség sem. Ezért van az, hogy minél inkább győznek a kultúrharcban, annál gyengébbek a politikai mobilizációban, válasz-

tások megnyerésében és kormányzásban: nemcsak az ellenfeleik, hanem maguk alatt is vágják a fát. A kultúrharcban emancipált ember a korábnál is kormányozhatatlannabbá válik a maga alkotta intézményekben és viszonyok között is.¹ A lustaságot és kötelességmulasztást, norma- és törvénytétést lehet ellenállássá nemesíteni, de a baloldal egyik politikai problémája az, hogy valamilyen semmi ígéretével le lehet-e győzni. Azért is keresnek parlamenten kívüli politikai nyomásgyakorló megoldásokat – NGO-k, érzékenyített bíróságok stb. –, mert ennek az üzenetnek elég gyenge a mozgósítóképessége. A kulturális harcban nyeresre áll a baloldal, de pontosan emiatt – a jólét és az újraelosztás növeléséről történő lemondása és saját kulturális projektje miatt – gyengült a mozgósítóereje, így a bal kulturális győzelme együtt létezik a jobboldal politikai erősödésével és győzelmeivel.

A másik kérdés az, hogy – ami a gyakorlati életben a „kormányzóképeség” hiányaként jelenik meg a baloldalon – intézmény-, kötelesség- és megkülönböztetésmentes világban működne-e a mai összetett gazdaság és társadalom? Egy ilyen világ meg tudná oldani a dekonstruált emberek különféle tetteiből eredő problémákat, akik a szabadságuk nevében elutasítják a tetteik kellemetlen következményeit, és elvárják a dajkaállamtól e következmények elhárítását? Egymáshoz lehet-e igazítani a „struktúrák” nélkül gondolkodó egyének tömegét?

Ma igen népszerű téma a hivatalos tudományos életben és a hivatalos sajtóban a radikalizmus, amely destabilizálja Európát, embertelen és veszélyes. Azonban ekkor radikalizmus alatt nem a városokat rendre szétverő antifákat vagy alterglobokat értik, hanem a liberális demokrácia status quoját és az azt élvező elitet megkérdőjelezőket. Ez a rossz radikalizmus. Bár a baloldal változtatni akar, de most éppen a győzedelmes nagy menetelése után nem elitcserére, hanem az elit megőrzésére törekszik, amely folyamatosan átalakítja azt, ami az elit uralma útjában áll, vagy konkurálhatna vele. Létezik egy, ugyanebben a körben elfogadott, sőt ünnepezt jó radikalizmus, amelyet semmilyen politikai vagy tudományos kritika nem ér. Ez a hivatalossá lett radikalizmus a radikális demokrácia, a szocializmus mai elnevezése Habermas szerint (Mouffe, 1992; Habermas, 1996; Little–Lloyd, 2012).

A baloldal célja nem a lejáratódott szocializmus vagy kommunizmus. A sok irányzat összefoglaló megnevezése ma a radikális vagy teljes demokrácia: harc a még több demokráciáért (amit gyakran csak igazságosságnak neveznek). Nem erőszakos forradalmi változást hirdet, hanem a demokrácia intézményes és posztstrukturalizmus kulturális keretei között zajlót (Berg, 2016).

A radikális demokrata lett a baloldal új neve: a liberális demokrácia intézményeit azért védi, mert forradalom helyett ezek révén akarja átalakítani a környezetét, ezeket akarja meghódítani és felhasználni a forradalomra a kulturális hegemóniája révén. Ez a forradalom nem egy esemény, hanem egy, a liberális demokrácia törvényeit és intézményeit felhasználó folyamat lenne. A demokrácia és/vagy az emberi jogok bevett, megkérdőjelezetlen fogalmak, ezért ellenállás nélkül használhatók a forradalmi átalakításra: „Vegyük komolyan a dogmákat!” (Dworkin, 1977). A radikális demokrata nem beszél az intézmények megváltoztatásáról, a forradalmat a létező intézmények és jogi környezetben akarja végigvinni, a jogok, törvények és általában a valóság meg-

felelő átértelmezésével. Ezért a radikálisok ma törvénykövetők, csak ritkán sértenek törvényt. A törvényeket és értelmezésüket pedig úgy alakították ki, hogy a radikális baloldal beleférjen. Ezért a radikális demokrácia gondolata és a kulturális marxizmus összemosódik. A kimondott cél a szocialista forradalom (a hatalom megszerzése) helyett a demokratikus forradalom (a hatalom felszámolása) és a kulturális hegemonia. A demokratikus forradalom részvételt, hierarchia- és képviselmentes közvetlen demokráciát, ideiglenes autonóm zónákat, exodust és iróniát (távolságtartást) jelent, amik a struktúrák elvetését eredményezik, és azokból erednek.

Az erőszakhoz vonzódás és a saját társadalom elutasítása volt a régi baloldal jellemzője. Ebből kitarotán megmaradt a saját társadalom gyűlölete, de a radikális demokrácia stratégia nem elsősorban erőszakos, hanem moralizál, az együttérzés és humanitás nevében követeli a vágyott változásokat, viszonyokat, attitűdöket, döntéseket. Ezt célozza az „érzékenyítés”. Az igazságosság eszmény nem a bírói, tanári, hivatalnoki elfogulatlanság, hanem a megfelelő érzékenység, azaz a megfelelő előítéletek megléte.

Mivel a szabadság és egyenlőség rendjét racionálisan nem tudták megalkotni, ezért a mai irányzatok ugyanezt másképpen akarják: részben aktivizmussal tervezés helyett, részben érzelmi átalakítással (érzékenyítéssel) meggyőzés és vita helyett. Az érdek nélküli, elfogulatlan cselekvő nem a tudós, hivatalnok, hanem a bíró és az NGO-aktivista. A politikai korrekt helyett ma érzelmileg kell korrektnek lenni: szolidaritás, empátia és együttérzés az elvárt érzelmek, a keresztény *pietas, clementia, misericordia* szekularizált változatai. Az elmúlt évtizedekben a demokraták közt a kantianus gondolkodástól visszavette a helyét a rousseau-i: bár még előfordul az autonómiára hivatkozás, sokkal erősebb az együttérzés követelése – ami a Másik átalakításának követelése – az igazságosság és humanitás nevében. Az érzelmileg korrekt viselkedés (együttérzés, humanizmus stb.) elvárása arra vonatkozik, hogy a Másik hogyan beszéljen, cselekedjen, milyen attitűdöket fejezzen ki. Az emancipatorikus nyelv szerint „mindenkinek joga van úgy élni, ahogyan neki tetszik”, a követelés viszont arra vonatkozik, hogy „az elismert áldozatsoportokhoz tartozónak joga van olyan környezetben élni, amilyenben szeretne”. Az egész életét olyanná szeretné alakítani, mint az Fb-oldalát, ahol válogatott emberek csak lájkolják, és ha mégis valaki vagy valami kellemetlen lenne, azt könnyedén kiszűrheti. De nem mindenki élhet ezekkel az elvárásokkal, csak az elismert elnyomottak vagy képviselőik. Mivel a való életben az emberek és jelenségek nem szűrhetők ki – a *safe space*-kben is csak annyira lehet élni, mint az Fb-profilon, a világtól menekülés a sivatagba, erőkbe, pedig kényelmetlen –, ezért uralni kell azokat, hogy az elismert áldozat az elvárásaihoz alakíthassa a környezetét. Emiatt az uralomvágy és a folyamatos és reménytelen konfliktusok világa az emancipáció eredménye.

A radikális demokrácia – amiként a vele összegabalyodó kulturális marxizmus és posztstrukturalizmus – nem teleologikus politika, nincs megfogalmazott végcélja. Nem is nagyon törődnek a jövőkéjük kibontásával, megelégszenek a jelen vélt hibái leírásával és a jelen dekonstruálásával a „jövőre nyitottság” jegyében. Az ellenállás, engedetlenség, antagonizmus, fragmentálódás, decentralálás, dekonstrukció a jövőre nyitottság igényével társul – egy mindenféle „struktúrát” (korlátozást) nélkülöző állapottal. Sőt idealizálják a struktúramentesség miatt előálló eldöntetlenséget. Azaz, nem

kell tudni a mai dekonstrukció lehetséges következményeit, el kell fogadni azt, ami jön majd a mai emancipatorikus küzdelmek és azok remélt győzelme következtében. Inkább arról beszélnek, mi nem lesz: nem lesz kapitalizmus (ezt már kipróbáltuk), nem lesznek határok, sem különbségek. Minden meghatározatlan és önkényes lesz, aminek a legtalálóbbról leírása talán a *quivering* anarchizmus, ami azonban nem a 19–20. századi anarchizmus, annál jóval radikálisabb (May, 1989; Newman, 2001; 2005; 2010). Ugyanis az anarchizmus korábbi változatai mind „struktúrákat” hoztak volna létre: valamilyen embertípust és valamilyen társas viszonyokat.

Míg a létező szocializmus egy, a 19. században kialakult életforma eszményéhez kapcsolódott, amely kollektivistá, és nagy szabályozó, tervező és ellátó bürokratikus rendszerektől függött, az 1990 utáni baloldal az emancipált, mindenféle „struktúráktól” mentes, végtelenül változtató életformát idealizálja. Ezen életforma, illetve változatai idealizálása, védelme és terjesztése a mai radikálisok célja, és terepüknek a „kultúrát” látják. A biztonság, az egykor baloldali szempont, átkerült a jobboldalra, amely sikerrel használja a baloldallal szemben. „A kulturális bizonytalanság viszonyai közepette a Munkáspárt és a baloldal nem találta meg annak a módját, hogy miképpen fogalmazza meg az értékeit koherensen és meggyőző népszerűséggel. Ez nem a »csomagolás« problémája pusztán, hanem mélyebb probléma. Ez annak a problémája, hogy elismerje a kulturális félelmeket legitímnek és valósnak” (McKnight, 2005:140).

A hatvanas években a kultúrforradalmárok egyik eszköze az lett, hogy a kulturális forradalom ellenzését, egyebek mellett, a morális pánik fogalmával dekonstruálták, vették el a radikálisokkal szembeni ellenállás erkölcsi igazolását. A morális pánik hirtelen feltörő ellenséges reakció valamilyen veszélyesnek ítélt életforma, erkölcsi álláspont ellen, amely megkérdőjelezi az addig problémamentes életformát és erkölcsi meggyőződést, és ezzel a világ erkölcsi rendjét (Cohen, 1972; Rohloff–Wright, 2010; Young, 2009; Thompson–Williams, 2014; Krinsky, 2013). Azonban a baloldali kulturális hegemonia kialakulása és a vele szembeni ellenállás óta a morális pánik és a moralizálás elsősorban a baloldalra jellemző. Elég mondjuk a Magyar Gárdára vagy a bevándorlásellenes álláspontra adott baloldali reakciókra gondolni. A morális pánikot mutatók feltételezik, hogy mégis van egy érvényes és megkérdőjelezhetetlen erkölcsi rend – „európai értékeknek” nevezik –, és dekonstrukció és felszabadítás ide vagy oda, mégiscsak szükséges valamiféle társadalmi ellenőrzés, hogy a szabadságot ne rosszra használja fel a nép. Mindez igényli az emberek erkölcsi alakítását és egy erkölcsi ítélőszék – vö. „a reflexív/kritikai értelmiség a társadalom lelkiismerete” – működését. A kultúrharcban a felszabadító, dekonstruáló és a hagyományos erkölcsöt relativizáló morális kritika együtt található az elit és értelmisége moralizálásával és erkölcsi pánikjával.

Ha igaz az, hogy a baloldal megnyerte a kultúrharcot, és kulturális hegemoniája, némely területeken monopóliuma, azaz ellenőrzése van, akkor a morális pánik fogalma alkalmas a változtatásból élők és a kulturális hegemoniát birtoklók pozícióváltással szembeni moralizáló stratégiája leírására. A morális pánik az erkölcsi ellenőrzés fenntartására irányuló törekvés. A baloldal morális pánikját és moralizálását nem elemzik szociológusok, inkább jogos felháborodásnak, igazságosságigénynek tekintik,

nem pedig erkölcsi vagy gondolkodási gyengeség, hiányosság jelének; nem az erkölcsi ellenőrzést célzónak, hanem felszabadítónak. Van a jogos és felszabadító erkölcs uralmát célzó felháborodás, és van az osztályérdeket és előítéleteket védő, kirekesztő és reakciós morális pánik. A baloldal ma már nem a történelmet látja a saját oldalán, hanem meg van győződve erkölcsi felsőbbrendűségéről, és az új papság minden vele szembeni ellenállást, esetleg konkurenciát erkölcsstelennek tart, amelynek képviselőit joga van nem tiszteletre méltó vitapartnernek tekinteni.

A jóléti állammal vagy a szocializmussal szembefordulhat-e a konzervatív? Vagy a lázadó, változtató konzervatív, Reagan és Thatcher teljes önellentmondás? A baloldal 1945 utáni győzelme, az állam és intézmények megszállása után az „igazi konzervatív” status quo-párti? A győztesek pártján van?

A szó eredeti értelmében a konzervatív megőrzi, és valamikor a megőrzés a teljes tapasztalatra vonatkozott: törvényekre, intézményekre, viszonyokra, azután, ahogyan a haladárak egyre sikeresebbek lettek, ez megváltozott. A törvényeket, intézményeket, az uralkodó nyelvezetet és gondolkodást egyre inkább a haladárak valamelyik változata – liberális vagy szocialista, kommunista – uralta. Maga az uralkodó elit is alapvetően haladár lett, az uralom gyakorlásának igazolása egyre a haladás lett: azért érdemli meg az engedelmisséget, mert a társas világot folyamatosan átalakítja, jobbá teszi, hiszen a társas világ és az ember önmagára hagyva reménytelenül szörnyű és elnyomó. Röviden: igazságtalan.

A kultúra intézményeiben az egyre radikálisabb baloldali nézetek lettek az uralkodók, és a konzervatívok, ha megtűrték akartak maradni, akkor vagy a közélettől távoli csendes ógás-mógásra korlátozták tevékenységüket, vagy abban látták fő feladatukat, hogy az ügyis bekövetkező radikális baloldali változásokat lassítsák, időt kérjenek, hogy hozzájuk szokhassanak. Ezek lettek „az igazi konzervatívok”, akik a mérsékletre és az arany középútra hivatkozva minden baloldali változtatást elfogadtak előbb-utóbb, és eszükbe sem jutott azokat megkérdőjelezni, esetleg visszacsinálni. Azonban, az egyre radikálisabb baloldali célok megjelenésével a „közép” és a „lassítás” értelmetlenné vált: ami tegnap még mérsékelt vélemény volt, az mára a radikalizálódó baloldali hegemonia miatt már jobboldali szélsőségnek számított. Így a konzervatívok előbb-utóbb elfogadták azt, ami ellen tegnap vagy tegnapelőtt még küzdöttek. Így esett, hogy a mai konzervatívok egy része – a salonképesek, akik nem tudtak vagy mertek kilépni a balos hegemoniából – sok kérdésben ma balosabb, mint a 40-50 évvel ezelőtti baloldaliak.

Bár a szocializmus összeomlott, a munkásmozgalom megszűnt, és a kantiánus emberi jogi moralizálás zombivá lett, de a balratolódással együtt elfogadott lett az a nézet, hogy a balos változtatások – az ún. „reformok” – visszafordíthatatlanok. A baloldal morális pánikja abból is ered, hogy úgy tűnik, a történelemnek nincs vége, a „reformok” „visszafordíthatóak”.

A haladárak sikereivel nagyjából párhuzamosan a konzervatívok egyre kevésbé akarták a létező társas világot megőrizni, egyre kevésbé tartották azt megőrzésre méltónak. Míg korábban a konzervatívok kritikája a haladárak törekvéseire, terveire terjedt ki elsősorban, az idő múlásával a létező társas világ egyes elemei vagy egésze

kritikusai lettek. Az arisztokratikus konzervatívok a haladár elit kritikusai lettek, akik-től nemcsak könnyű szívvel meg tudnának válni, de mindannak az ellenségének tekintették a haladár elitet, ami számukra kedves és értékes volt. Hiszen a haladár elit uralmának lényege, célja és igazolása a konzervatívok által értékelt világ lerombolása. Az egyébként antiegalitárius és status quo-párti konzervatívok harcosan vagy sem, de elutasítják a haladár elitet, amely uralmát önmaga pozícióján kívül minden egyéb megváltoztatásának köszönheti.

Mivel a konzervatívok számára fontos gondolatokat, intézményeket, társas viszonyokat, életmódokat a szocializmus csakúgy, mint a liberális demokráciát kimaxolni szándékozó, radikális demokraták veszélyeztetik, ezért a konzervatív nem kel a jelenlegi status quo védelmére. A liberális demokrácia akkor lenne védelemre méltó a konzervatívok számára, ha azt nem hatvannyolcas forradalmárok és egyre radikálisabb demokrata kisebbség uralnák, és használnák fel forradalmi céljaikra mindazzal szemben, ami a konzervatívok számára fontos és kedves. Ma akkor őrizhetik meg a konzervatívok az életformáikat, intézményeiket, ha az ezek felszámolására használt intézményeket, mint például a jóléti állam egyes intézményei, nem akarják védeni, ahogyan az uralkodó elitet sem. Ahogyan az állam a baloldal kezébe került a 20. században, és az uralkodó, gazdasági és kulturális elit balos lett, úgy lettek a libertárius érvek egyre népszerűbbek a konzervatívok között.

A jobboldal vagy a konzervatívok rövid és középtávú érdeke a kultúrában nem feltétlenül esik egybe. A kultúrpolitika megszokott módja az értelmiségpolitika volt: a magát előszeretettel értelmiségnek nevezők anyagi igényeinek és hiúságának kielégítésére vonatkozott: minél kevésbé kaptak elismerést a piacon, annál inkább igényelték az állam anyagi támogatását és „kulturális teljesítményeik”, nagyszerűségük elismerését. Rövid távon egyszerűbb és könnyebb a feladat: értelmiségsimogatás pénzzel és a hiúságuk, becsvágyuk kielégítésével.

A hatvannyolcasos „*private is public*” jelszavának elterjedése óta ma az életmód minden eleme kultúrának számít, és mint ilyen, igazságtalanságokat (ez ma egyenlőtlenségeket jelent) tartalmaz, tart fenn és hoz létre újra és újra. A baloldali politika lényege a változtatás az igazságosság nevében, és az 1945 után kialakult baloldali establishment fő ideológiája a változás lett keleten és nyugaton egyaránt: a társas viszonyok folyamatos átalakítása a megszerzett államhatalom révén. A jóléti válság hetvenes évekbeli kritikái, majd a szocializmus összeomlása után azonban a baloldali változtatás, az emancipáció tárgya a gazdaság – tulajdon és jövedelmi viszonyok – helyett ez a széles értelemben vett kultúra lett. A kultúrpolitika jelentése így mára kiterjedt, és a politika egyik, ha nem a fő tere lett. A politikai konfliktusok az életmódként értelmezett kultúrák konfliktusa lettek: a hogyan élünk és a hogyan ne kérdésekre adott válaszokról is szól a kultúrpolitika ma.

Ezért a kulturális intézmények – oktatás, nyilvánosság – hagyományosan is magas jelentősége még tovább nőtt. A politikusok nyelvi harcokat vívnak, szimbólumok miatt alakulnak ki táborok és konfliktusok. A gyárak, bányák és szakszervezetek helyét átvették az egyetemek, ahol szintén nagy tömeg ember tölti a napjai nagy részét, és könnyen mozgósítható politikai célokra, melyek ma nem a bér, munkaidő vagy mun-

kakörülmények. Nem földet vagy munkát, kenyeret követelnek ma az emancipátorok, hanem minimum a kultúra intézményeinek uralását – ezt jelenti a „szabad oktatást” jelszó – és a hétköznapi személyes viszonyok, életmód átalakítását. Ezért lett a mai baloldali felszabadító politika központi – és miként a marxizmus, egyetemi, tudományos rangra emelt – ideológiája a genderizmus, és legfontosabb ünnepe május 1. helyett a Pride.

Először az ötvenes évek végén, majd 1990 után hirdették meg az ideológiák alkonyát. És ma – ebből is ered a haladárok gyenge mozgósító képessége – nincsenek jól leírható megváltások, programnak nevezett előregyártott kész, többé-kevésbé konzisztens cselekvési tervek. De azért még vannak kulturális konfliktusok, táborok harcolnak egymás ellen. A hagyományos erkölcsi hármás – tekintély (családi struktúra), vallásosság (ki ellenőrzi a világot) és a konzervatív mentalitás (társadalmi struktúra) – közti korreláció meglehetősen erős, ami azt jelenti, hogy Platónnak, Engelsnek vagy Foucault-nak igaz lehet a sejtése: a családi élet összefügg a világgéppel és a társas és politikai viszonyokkal, mert az egyén erkölcsi gondolkodásának módja összekapcsolja ezeket.

Az igaz kérdés az, hogy középtávon kikerülhetők-e a konfliktusok? Részben a globális kultúrharc – például a nyitott társadalom, emberi jogok, stb. exportja –, részben a „kultúra” mindenre kiterjedő értelmezése, részben a baloldal hegemoniatörekvései miatt a kultúrpolitika ma nem egy minisztérium tevékenységére vonatkozik, nem olyasmikre, mint a könyvkiadás, színházak, filmek, múzeumok támogatása vagy az iskola-rendszer, oktatás irányítása. Gyakorlatilag minden, a baloldali kulturális hegemóniát vagy monopóliumot sértő lépés kultúrharcnak számít, azaz politikai konfliktussal jár. Nem pusztán az emlékművek vagy színházi igazgatók kinevezése, esetleg a tankönyvek tartalma a kultúrpolitika ma már, de mondjuk a családtámogatás vagy a sport, egy gát megépítése.

A kultúrharc nem magyar jelenség, és nem is itt fog eldőlni. A globális tömegkultúra, a tömegmédiá és NGO-k hatásait kizárni lehetetlen. A baloldali globális elit a művészetek és tudományok terén erős szellemi függést tudott kiépíteni, így a poszt-szocialista szellemi élet baloldalisága nem pusztán örökség. Legalább ilyen fontos, ha nem fontosabb a globális elit szívóhatása: a baloldali kultúrharcot, szellemiséget, nyelvet és témákat képviselőket – akik önképük szerint az autonómiájukra felettébb büszkék – tartja függésben pénzzel, és támogatja karrierlehetőségekkel. Ha a fordulatot a globális kultúrharcban nem is a magyarok hozzák, azért sok mindent tehetnek a behódolás-kívül. A szűkebb értelemben vett kulturális küzdelmek mellett a másik védekező reakció a baloldali radikalizmussal szemben az emberi jogi fundamentalizmus, a jurisztokrácia² korlátozása és az újabb és újabb egalitárius projektek feltartóztatása, és azon liberális demokrata intézmények átalakítása, amelyeket a radikális demokraták éppen felhasználni akarnak. A szélesebb értelemben vett kultúrpolitika – annak következtében, hogy a kultúra értelme is végtelenül kiszélesedett – csak részben kulturális, nagyrészt politikai. Mivel a liberálisok nagy részét magába felszívó baloldal a kultúra fogalmát kiterjesztette az élet minden aspektusára, és annak lerombolásába helyezi az emberiség összes reményét, ezért aki szembeszegül az újabb üdvözítéssel, az szükség-

szerűen minden tétével ezt teszi. A kultúrharc és a konfliktusok kikerülhetetlennek tűnnek, hacsak valaki nem fogja el a kulturális marxizmust és képviselői diktátumait, ugyanis – szemben a gazdasági, szociális vitákkal – a kultúrharcosok a világot teljesen át akarják alakítani, amíg csak egy szikrányi hatalom, igazságtalanság és rossz érzés létezik a világban. Az igazságosság pedig, aminek nevében fellépnek, nem ismeri el a sokféle-séget. Minden eltérés az igazságosságtól értelemszerűen igazságtalanság. Üldözendő.

A baloldali aktivisták sajátossága, hogy a szekularizált gondolkodásuk a politikai cselekvésben találja meg az élet értelmét (Weber, 2004). A politikában életük értelmét megtalálókra jellemző a radikális világelutasítás: a létező politikai társadalmat alapvetően erkölcstelennek, rasszistának, fasisztának, elnyomónak és igazságtalannak látják. A politikában élete értelmét kereső embert nem elégíti a parlamentáris politika, amelynek részei a részsikerek, kompromisszumok, sem a demokrácia, aminek része a verseny és a vele járó kellemetlen lehetőségek, mint a választási vereség vagy a kompromisszum kényszere. Ezért a politikában életük értelmet keresők – az igazságosság, emberi jogok, stb. nevében földi királyságot építeni törekvők – nem pusztán a dogmatizmusra, radikalizmusra, rajongásra hajlamosak, de a totalitarizmusra is, mivel életük értelme a teljes átalakítás, a hibátlan, teljesen új világ. Ezért addig nem állnak le, amíg a világ nem alakult át a dogmáik szerint, és lesz tökéletesen igazságos. Minden kompromisszum – a nem igazságos tolerálása – az életük értelmének feladása lenne, ezért nem állhatnak le a kétségbeesés, az egzisztenciális szorongás vállalása nélkül.

Hagyományosan az uralkodók oly módon igyekeztek igazolni magukat, hogy alkalmazkodtak a már meglévő mércékhez, elvárásokhoz. A haladárok 1789 óta új elvárásokat, erkölcsöt és mércéket akarnak elterjeszteni, amelyek az uralmukat igazolná, sőt szerintük az új elvárások és morál terjesztése önmagában igazolja a haladár uralmat. A haladárok nem alkalmazkodnak, hiszen az a régi, romlott, a történelem szemétdombjára hajított világ legalább részleges elfogadása lenne. Így a haladárok kulturálisnak nevezett harca totális és szüntelen. Bármiféle kompromisszum a politikai-erkölcsi identitásukat veszélyeztetné.

Másrészt, a politikában értelmet kereső hajlamosak az élet – a „kultúra” – minden elemét átpolitizálni, hogy a személyes életükben is mindennap, minden élethelyzetben megtapasztalhassák az értelmet: „the personal is political and the political is personal”. Ha a politikai viszony hatalmi viszony, akkor a személyes viszonyok is hatalmi viszonyok, és a kérdés a hétköznapi életben és a személyes viszonyok terén is az lesz, hogy ki kit nyom el. A radikális, forradalmár konzervatívnak vagy reakciónak nevezett ellenfeleik ezért egyszerre használnak libertárius érveket és szenvedélyeket a totalizáló haladárokkal szemben, és hivatkoznak ugyanakkor a régi erkölcsre és elvárásokra (a reakciók), vagy újakat hoznának létre (a forradalmárok).

A baloldal tudattalanul is Trockij „permanens forradalma” szerint működik és gondol magára. Kibékíthetetlen. A kultúrharcot nem első csepp vérig, hanem utolsó cseppig vívják. Addig, amíg el nem jön a történelem vége, a földi megváltás. Másrészt, a permanens forradalom, az igazságosság vagy bármi nevében történő átalakítás és ígéret nélkül a baloldalnak esélye sincs a mozgósításra. Ezért elemi érdeke az igazságtalanságok felkutatása és a megoldás felmutatása, ami a baloldal uralmát igényli.

JEGYZETEK

- ¹ Vö. Trilaterális Bizottság jelentése: Crozier–Huntington–Watanuki, 1975.
² A jurisztokrácia problémájára már *A föderalista* felhívta a figyelmet (vö. Hamilton et al., 1998:78, 81), idehaza pedig főleg Pokol Béla tette ezt (Pokol, 2015).

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Andrews, Geoff – Cockett, Richard – Hooper, Alain – Williams, Michael (eds.) (1999): *New Left, New Right and Beyond. Taking the Sixties Seriously*. Palgrave MacMillan, London – New York.
- Beiner, Ronald (1992): *What's the Matter With Liberalism?* University of California Press, Berkeley.
- Berg, Sebastian (2016): *Intellectual Radicalism After 1989. Crisis and Re-orientation in the British and the American Left*. Transcript.
- Brink, Bert van den (2000): *The Tragedy of Liberalism*. State University of New York Press, New York.
- Chaney, David (1994): *The Cultural Turn*. Routledge, London – New York.
- Cohen, Stanley (1972): *Folk Devils and Moral Panics*. MacGibbon and Kee.
- Coulangeon, Philippe – Duval, Julien (2015): *The Routledge Companion to Bourdieu's 'Distinction'*. Routledge.
- Crozier, Michel – Huntington, Samuel P. – Watanuki, Joji (1975): *The Crisis of Democracy*. New York University Press.
- Deneen, Patrick J. (2018): *Why Liberalism Failed*. Yale University Press.
- Dworkin, Ronald (1977): *Taking Rights Seriously*. Harvard University Press.
- Foucault, Michel (2008): *The Birth of Biopolitics*. Palgrave MacMillan, New York.
- Gottfried, Paul Edward (1999): *After Liberalism. Mass Democracy in the Managerial State*. Princeton University Press.
- Habermas, Jürgen (1996): *Between Facts and Norms*. MIT Press.
- Hamilton, Alexander – Madison, James – Jay, John (1998): *A föderalista*. Európa Könyvkiadó, Budapest.
- Howarth, David R. (2013): *Poststructuralism and After. Structure, Subjectivity and Power*. Palgrave Macmillan, <https://doi.org/10.1057/9781137266989>.
- Hoy, Couzens David (2004): *Critical Resistance*. MIT Press.
- Jordan, Glenn – Weedon, Chris (1995): *Cultural Politics. Class, Gender, Race and the Postmodern World*. Wiley-Blackwell, Hoboken.
- Katz, Adam (2000): *Postmodernism and the Politics of 'Culture'*. Westview Press.
- Kimball, Roger (1998): The Liberal Capitulation. *The New Criterion*, Vol. 17, No. 1.
- Krinsky, Charles (2013): *The Ashgate Research Companion to Moral Panics*. Routledge.
- Laclau, Ernesto – Mouffe, Chantal (1985): *Hegemony and Socialist Strategy. Towards a Radical Democratic Politics*. Verso, London – New York.
- Lane, Jeremy F. (2006): *Bourdieu's Politics. Problems and Possibilities*. Routledge, London – New York.
- Little, Adrian – Lloyd, Moya (eds.) (2012): *The Politics of Radical Democracy*. Edinburgh University Press.
- Lukács György (1971): *Történelem és osztálytudat*. Magvető Könyvkiadó, Budapest.
- May, Todd (1989): Is Post-Structuralist Political Theory Anarchist? *Philosophy and Social Criticism*, Vol. 15, No. 2, 167–182, <https://doi.org/10.1177/019145378901500204>.
- McKnight, David (2005): *Beyond Right and Left. New Politics and the Culture Wars*. Allen and Unwin, Crows Nest.
- Mouffe, Chantal (1992): *Dimensions of Radical Democracy. Pluralism, Citizenship, Community*. Verso, London.
- Nash, Kate (2001): The 'Cultural Turn' in Social Theory. Towards a Theory of Cultural Politics. *Sociology*, Vol. 35, No. 1, 77–92, <https://doi.org/10.1177/0038038501035001006>.
- Newman, Saul (2001): *From Bakunin to Lacan. Anti-authoritarianism and the Dislocation of Power*. Lexington Books.
- Newman, Saul (2005): *Power and Politics in Poststructuralist Thought*. Routledge.
- Newman, Saul (2010): *The Politics of Postanarchism*. Edinburgh University Press.

- Pokol Béla (2015): A jurisztokrácia és a demokrácia határvonalán. *Jogelméleti Szemle*, 16. évf., 4. sz., 4–18.
- Rohloff, Amanda – Wright, Sarah (2010): Moral Panic and Social Theory. Beyond the Heuristic. *Current Sociology*, Vol. 58, No. 3, 403–419, <https://doi.org/10.1177/0011392110364039>.
- Sloterdijk, Peter (2015): *Harag és idő*. Typotex Kiadó, Budapest.
- Stears, Marc (2007): Liberalism and the Politics of Compulsion. *British Journal of Political Science*, Vol. 37, No. 3, 533–553.
- Thompson, Bill – Williams, Andy (2014): *The Myth of Moral Panics*. Routledge.
- Vinthagen, Stellan – Johansson, Anna (2013): Everyday Resistance. Exploration of a Concept and its Theories. *Resistance Studies Magazine*, No. 1.
- Weber, Max (2004): *A tudomány és a politika mint hivatás*. Kossuth Kiadó, Budapest.
- Yair, Gad (2009): *Pierre Bourdieu. The Last Musketeer of the French Revolution*. Lexington Books.
- Young, Jock (2009): Moral Panic: Its Origins in Resistance, Resentment and the Translation of Fantasy into Reality. *British Journal of Criminology*, Vol. 49, No. 1, 4–16, <https://doi.org/10.1093/bjc/azn074>.
- Zizek, Slavoj (2008): *Violence*. Picador, New York.